

Spory o závoje

I. SB v. ředitel a představenstvo Denbigh High School, Velká Británie

V následujícím textu jsou vyličené skutkové okolnosti tak, jak jsou zachyceny v odůvodnění rozsudku britského *Court of Appeal (Civil division)*. Pominuty jsou formálně-právní otázky, které měly ve skutečnosti podstatný význam pro výsledek konkrétního řízení, ale pro meritorní posouzení skutkových okolností případu nejsou podstatné.

Denbigh High School je škola smíšené komunity kterou navštěvují děti ve věku mezi 11 a 16 lety. Žáci školy mluví 40 různými jazyky a pocházejí z 21 různých etnických skupin (a z 10 různých náboženských skupin). V roce 1993 bylo ve škole 90% muslimských žáků. Dnes se považuje za muslimy 79% žáků. Okolo 71% žáků je pakistánského nebo bangladéšského původu.

Ředitelka školy, Yasmin Bevan, se narodila v bengálské muslimské rodině. Než přišla do Anglie, vyrůstala v Indii, Pakistánu a v Bangladéši. Má rozsáhlou vazbu na bengálské muslimské komunity v Anglii a v zahraničí, a podle svého názoru rozumí islámským pravidlům oblékání a praxi přijímané muslimskými ženami. Na druhou stranu ale nepředstírá, že by měla detailní znalosti v teologických otázkách které vyšly v tomto sporu najevo.

V roce 1977 dokončila vzdělávání jako učitelka a ředitelkou školy se stala v roce 1991. Pověst školy je v současné době tak dobrá, že škola ani nemůže umístit všechny studenty, kteří by měli zájem na ní studovat. V různých hodnoceních se umístila mezi prvními deseti v zemi, získala školní cenu ministerstva vzdělávání a vědy (*Department for Education and Science*) a byla představena na videonahrávce k otázkám opatření na podporu etnických menšin, kterou vyrobilo ministerstvo.

Mnoho let škola vzdělávala děti nejrůznějšího etnického původu, pocházející z různého kulturního zázemí a náboženských frakcí. Školní politika byla přizpůsobit se všem do té míry, v jaké je to důvodné, a poskytnout k tomu odpovídající prostředí, v němž by děti mohly žít a učit se společně a harmonicky. Podle mínění ředitelky školy je školní uniforma nedílnou součástí směřování školy k těmto vysokým cílům a součástí jejího stálého úsilí o zlepšení. Podle jejího názoru jasná pravidla pro uniformy které škola má, podporují pozitivní ethos a pocit společné identity a zajišťují, aby studenti byli oblečeni prakticky, příhodně pro výuku a způsobem zajišťujícím bezpečnost. Zabraňuje rovněž tomu, aby se studenti cítili znevýhodněni protože si nemohou dovolit poslední výstřelky módy a činí je méně zranitelnými vůči posměškům že nenosí ty správné šaty. Dívky nosí *šalvár kamíz*, pro jehož vzhled jsou stanoveny následující podmínky:

*„Šalvár: podvázaný u kotníků, nikoliv pytlovým způsobem.
Kamíz: délka pod kolena, nikoliv nabíraný nebo rozevlátý. Materiál musí být buď bavlna nebo popelín, nesmí být lesklý, krepový nebo hedvábný.“*

SB se domnívá, že *šalvár kamíz* neodpovídá přísným požadavkům jejího náboženství pro muslimku, která začala menstruovat. Trvá na tom, aby jí bylo povoleno oblékat *jilbab*, což je forma oděvu, kterou nosí muslimské ženy a která úplně zakrývá jejich ruce i nohy.

Rodina SB přišla do Anglie z Bangladéše. SB má dvě starší sestry a dva starší bratry. Sama se narodila v Anglii v září 1988. Otec jí zemřel v roce 1992 a většinu období po které tento spor trval žila se svou matkou (která neuměla anglicky), se sestrou a bratrem. Ostatní se již z domova odstěhovali. Matka jí zemřela v roce 2004. Jeden z jejích bratří působí jako *vedlejší účastník na její straně (litigation friend)* v této při.

Do školy nastoupila v roce 2000, a v průběhu svých prvních dvou let zde oblékala *šalvár kamíz* bez jakýchkoliv stížností. Když vyrostla, její zájem o její víru se zvyšoval, a ona dospěla k názoru že *šalvár kamíz* není přijatelným oděvem dospělé muslimské ženy na veřejných místech. Podle názoru jejího bratra je *šalvár kamíz* oděvem pocházejícím z pakistánského kulturního prostředí a postrádá náboženský základ. SB věří, že islámská *Šaria* požaduje, aby ženy od věku 13 let zcela zakrývaly své tělo s výjimkou rukou a obličeje. *Šalvár kamíz* je nepřijatelný, protože bílá košile odhaluje příliš ruce a sukně, u které je ve škole dovolena délka do poloviny lýtek, by měla dosahovat až na kotníky.

Na počátku nového školního roku v roce 2002 přišla do školy v *jilbabu*. Doprovázeli ji její bratr a další mladý muž. Přišli za zástupcem ředitele, panem Moorem, který jí sdělil ať se jde domů převléknout do řádné školní uniformy. Pan Moore shledal chování obou mladých mužů iracionální a výhrůžné. Trojice potom odešla, když mladí muži sdělili že pokud se týče této věci, nejsou připraveni k žádným kompromisům. Bohužel obě strany se velmi rychle dostaly do slepé uličky, kdy stěžovatelka odmítala chodit do školy, pokud jí nebude povoleno nosit *jilbab*, a škola jí odmítala dovolit do školy chodit, pokud nebude nosit *šalvár kamíz*. Ještě smutnější bylo, že pokusy zajistit jí vzdělávání nepřinesly žádné obzvláště dobré výsledky, takže byla připravena z velké části o možnost se v následujících dvou letech vzdělávat. V září 2004 byla přijata jinou místní školou, kde jí dovolili nosit *jilbab*.

Anglická právní úprava umožňuje vyloučit studenta ze školy na určitou omezenou dobu nebo bez omezení. V případě vyloučení na omezenou dobu nesmí takové doby přesáhnout 45 dní v rámci jednoho školního roku. Jakmile je žák vyloučen na více než 15 dní, musí příslušná školská správa zajistit, že mu bude poskytováno odpovídající celodenní vzdělávání. Směrnice upravující tyto otázky k tomu stanoví, že vyloučení ze školy nemá být ukládáno za porušení pravidel nošení školní uniformy, s výjimkou případů, kdy jde o trvalé porušování, představující otevřené nerespektování těchto pravidel. Pokyn Ministerstva týkající se školních uniforem (Oběžník DfES 0264/2002) stanoví: „*Ministerstvo nepovažuje za vhodné postihovat kteréhokoliv žáka za to, že porušuje pravidla týkající se školních uniforem pokud to vyplývá z určitých kulturních, etnických nebo náboženských pravidel.*“)

Byla stěžovatelka vyloučena ze školy?

Pokud ano, bylo to proto že bylo porušeno její právo podle čl. 9(1) Úmluvy o lidských právech a základních svobodách?

Mohlo být porušeno ještě jiné stěžovatelčino právo podle Úmluvy?

Kokkinakis v. Řecko, 25. května 1993, Serie A No 160-A, str. 17, odst. 31 a 32:

„Čl. 9 se vztahuje pouze k svobodě projevat náboženské vyznání nebo víru“. Tím uznává že v demokratických společnostech, v nichž spolu žije několik různých náboženství v rámci jedné společnosti, může být nutné uvalit určitá omezení na tuto svobodu aby bylo možno sladit zájmy různých skupin a zajistit, že bude respektována víra všech.“

Hasan a Chaush v. Bulharsko, 26. října 2000: A No. 30985/96, odst. 78:

„Soud připomíná, že kromě zcela výjimečných případů právo na svobodu náboženského vyznání jak je zaručeno Úmluvou vylučuje jakékoliv uvážení na straně státu, pokud se týče toho určovat, zda náboženská vira nebo prostředky použité k jejímu vyjádření jsou legitimní.“

Školní výbor zabývající se stížnostmi konzultoval různé odborné názory, včetně názorů imámů místních mešit, Britské muslimské rady a Islámského kulturního centra v Regent's Parku. Na základě těchto stanovisek rozhodl, že „zatímco je možno potvrdit, že *jilbab*, který chce SB jediné nosit, představuje řádný islámský oděv pro dospělou muslimku na veřejných místech, na druhou stranu důkazy předložené výboru nenasvědčují tomu, že by to byla jediná forma oblečení která odpovídá těmto požadavkům. Naopak, důkaz ve formě dopisu z Islámského kulturního centra zejména poukazuje na to, že v muslimském světě existuje velké množství různých oděvů, jež těmto požadavkům právě tak odpovídají.“

Opačný názor vyslovil Dr. Ahmed Belouafi z Centra pro Islámská studia v Birminghamu. Původně dal tuto krátkou odpověď: „Můžeme potvrdit, že pokud se týče pravidel oblékání žen v islámu, je skutečností, že *hijáb* (závoj) je základním požadovaným oblečením. Tradiční oblečení, ať již pákistánské nebo egyptské, které nosí některé ženy, nestačí, pokud nesplňuje požadované podmínky oblékání podle učení Koránu a Prorokovy *Sunny*.“ Podle doktora Belouafiho musí být tyto základní požadavky naplněny u každého oblečení které nosí ženy podle islámských pravidel odívání, a podle jeho názoru je zřejmé, že *šalvár kamíz*, který mu ukázali stěžovatelčini právníci, těmto požadavkům neodpovídá. (Bohužel dostal fotografii dívky oblečené v *šalvár kamíz* jejíž ruce nebyly pokryty, jejíž *kamíz* končil u kolen, a jejíž *šalvár* spočíval v obyčejných kalhotách nabraných u kotníků, takže není vyloučeno, že by závěry odborníků navržených stěžovatelkou byly jiné, pokud by viděli školní uniformu takovou, jakou škola skutečně používá).

Ovšem tyto dva různé názory, jeden přísnější a jeden liberálnější, se opakovaly znovu a znovu v posouzeních vyjádřených různými konzultanty, kteří někdy dokonce reprezentovali totožný subjekt. Lze identifikovat dva hlavní myšlenkové proudy – první z nich, reprezentující mínění muslimů z Jižní Asie, z nichž pochází většina muslimské populace v Anglii, považuje oblečení jako je *šalvár kamíz* (spolu s šátkem) za dostatečně odpovídající islámským požadavkům na oblečení. Druhá, jež reprezentuje menšinový názor mezi muslimy v této zemi - ačkoliv stejně věrně zachovávaný - říká, že *šalvár kamíz*, i pokud sahá do půli lýtek, není v souladu s těmito požadavky, a že je vyžadováno oblečení jako je *jilbab*, který zakrývá tvary nohou a rukou nositelky. Tento menšinový názor získal pochopení mezi těmi, kdo byli v průběhu sporu požádáni o radu. Není pochyb o tom, co měl profesor Masud Hazarvi na mysli, když sdělil škole, že Lutonská Rada mešit zastává názor, že pravidla stanovená pro školní uniformu jsou dostatečná „pro většinu muslimského společenství.“

Hlavním pramenem tradice v muslimském náboženství je Svatý Korán, o němž muslimové věří že představuje slova Alláha, a *Hadít*, neboli promluvy proroka Muhammada na různá témata. Sekundárním pramenem je *Sunna*, a kombinace Koránu, *Hadít* a *Sunny* představují základ islámského práva které je označováno jako *Šaríja*. Všichni muslimové usilují o zachování učení Svatého Koránu, která zahrnují následující: „A řekni věřícím ženám, aby sklopily pohled a ovládaly svou sexualitu a aby ukazovaly ze svého pívabu jen to, co je patrné a pokrytí hlavy aby sahalo přes jejich řadra.“ „Ó Proroku, řekni svým ženám a dcerám a věřícím ženám aby si přes sebe braly své vrchní oblečení když vycházejí ven nebo jsou mezi muži.“ (Pracovní překlad z angličtiny z textu soudního rozsudku. Nejde o odborný překlad z originálu). A *Hadít* (Promluvy Proroka Muhammada) říká: „*Jakmile žena začne menstruovat, není správné aby cokoliv bylo vidět s výjimkou její tváře a rukou.*“

Šalvár kamíz byl považován za odpovídající náboženským předpisům, že muslimské dívky se mají oblékat do skromného oblečení, a dívky nejrůznějších náboženských skupin, jako Hindky nebo Sikhky, jej také nosí. Rodiče, zaměstnanci školy a žáci také dostali příležitost připomínkovat jeho novou podobu a proběhly také konzultace v místních mešitách. Podoba oblečení musí odpovídat nejen náboženským předpisům, ale musí být v souladu se zdravotními a bezpečnostními požadavky a musí umožňovat účast na školních aktivitách.

Těchto otázek se dotýkala svědectví tří svědků které navrhla škola. Pan Moore jako zástupce ředitelky věnoval většinu svého svědectví vysvětlování, proč se tolik zaměřoval na to aby vynutil soulad s pravidly stanovenými pro školní uniformu. Jeho svědectví končilo takto: „*Za několika zaměstnanci školy přišli nemuslimští žáci a řekli jim, že se bojí lidí kteří nosí jilbab, protože cítí že tato forma oblečení je spojována s extrémními názory. Proto se cítí zranitelní. I když si nemyslím že je správné podporovat předsudky nebo strach některých žáků, myslím že by bylo velice nešťastné, pokud by se jedni žáci měli bát druhých, nebo by byli považováni v jakémkoliv ohledu za vyloučené kvůli svému oblečení. Podobně sdílely tento názor některé muslimské dívky, které uváděly zaměstnancům školy, že nechtějí nosit jilbab, protože by je to označovalo jako příznivkyňe extrémních muslimských sekt. Nechtějí být s takovými lidmi spojovány. V nedávném průzkumu mezi žáky, který s oblékáním jilbabu nesouvisel, bylo místo na další poznámky. Mnoho žáků uvedlo, jak se jim líbí Denbighská High School a zejména uniforma. Jedna žákyně navrhla, aby škola zavedla jilbab. Nenaznačovala, že by jej chtěla nosit. Vzhledem k tomu, že do školy chodí v kalhotách a nikoliv v šalvár kamíz, je velmi nepravděpodobné že by chtěla přijmout jilbab. Jiné návrhy od žáků, rodičů, představenstva nebo učitelů abychom přijali jilbab, se neobjevily. Při odvolacím řízení stěžovatelka uvedla, že ačkoliv nepovažuje muslimy kteří si oblékají šalvár kamíz za špatné lidi, myslí si že lepší muslimové nosí jilbab. Nechtěl bych vidět zavedení dvou tříd muslimů, nižší třídy která obléká šalvár kamíz a lepších muslimů kteří nosí jilbab. Podle mého názoru by to vedlo k riziku nepřímého nátlaku na muslimské dívky aby si oblékaly jilbab, pokud nechtějí být považovány za nábožensky podřadné. Měl bych obavu, že to může vést k tomu, že některé dívky se budou cítit tlačeny k nošení jilbabu ačkoliv by raději nosily šalvár kamíz a přály by si ve skutečnosti nebýt spojovány s druhem lidí o nichž si myslí že nosí jilbab.*“ Skončil potom vyjádřením své obavy, že pokud by došlo ke změně školní uniformy tak jak navrhovala stěžovatelka, vedlo by to k rozdělení uvnitř školy a ohrožení porozumění ve škole.

Pan Conner byl zástupcem ředitele od roku 1997 a má šestiletou zkušenost z práce v kulturně diversifikované londýnské čtvrti Brentu na konci osmdesátých let minulého století. Poukázal na tuto zkušenost práce ve škole, která chtěla přijmout široké odlišnosti. Řekl, že existuje potenciál pro žáky, aby se identifikovali jako odlišní od ostatních skupin na základě kulturních, náboženských nebo rasových důvodů a že to vytváří potenciál pro vznik konfliktu mezi takto definovanými skupinami. Vzpomněl dřívější incident ve škole, který spočíval ve velmi obtížné a potencionálně nebezpečné situaci skrytého konfliktu mezi dvěma skupinami žáků, kteří se navzájem identifikovali na základě rasového důvodu. Byl to jeden z důvodů pro vytvoření pravidel pro uniformu, která neumožňuje žákům aby se identifikovali otevřeně podle své příslušnosti k určité etnické nebo rasové skupině.

Pro jeho vlastní zkušenost bylo důležité zjištění, že mnozí dospívající potřebují mnoho podpory aby porozuměli významu přijetí, rovných příležitostí, vzájemného respektu a sociálního porozumění, kterou pěstují školní pravidla pro uniformy. V roce 2004 došlo k události, kdy skupina mladých mužů, reprezentujících extrémní muslimskou skupinu,

hlídala u školních vrat a rozdávala žákům letáčky vybízející muslimy aby neposílali své děti do světských škol. Množství žáků se cítilo pochopitelně obtěžováno těmito aktivitami.

Nakonec pan Conner vyjádřil svou obavu, že rozklad školních pravidel pro uniformy může znamenat pro školu obtíže při získávání nových pracovníků a při snahách udržet si ty stávající. Částečně proto, že věřil, že současná jasná politika školy přispívá ke školnímu důrazu na dobré chování a disciplínu. Částečně také proto, že jde o světskou školu, což je velmi důležité pro mnohé učitele, kteří si nepřejí být spojováni s úsilím o prosazování určité konkrétní víry. Pokud by nová pravidla pro uniformy vyústila v značném poměru žáků kteří se navenek označují podle víry, může to vzbudit dojem, že dotyčná škola tuto víru preferuje.

Ředitelka školy paní Bevan uvedla, že podle jejího mínění řada dívek spoléhala na školu že jim pomůže vzdorovat nátlaku extrémistických skupin. Obávala se, že pokud by školní uniforma měla být změněna tak, že bude zahrnovat *jilbab*, potom tyto dívky budou zbaveny řádné ochrany a budou se cítit opuštěné těmi, na které spoléhaly že zachovají jejich svobodu následovat islámské tradice podle svého. Řekla, že požadavek na uniformu byl publikován a všeobecně známý dávno předtím, než se stěžovatelka rozhodla školu navštěvovat. Zacházelo se s ní přesně stejným způsobem jako s ostatními žákyněmi, z nichž vysoké procento tvoří muslimky, a když pro ni byly požadavky na uniformu po dva roky vyhovující, jakož vyhovovaly i všem dalším žákyním školy dříve i nyní, nezdá se jí, že by ji škola diskriminovala.

Zákon opravňoval představenstvo školy určit pravidla pro uniformy. Byla omezení stanovená školními předpisy o uniformách věcně odůvodněna z některého důvodu podle čl. 9 odst. 2 Úmluvy? Jednalo se o omezení které bylo nezbytné?

Dahlab v. Švýcarsko (15. únor 2001, A. No. 42393/98) :

Úloha soudu je určit zda jsou pravidla stanovená národními opatřeními principiálně ospravedlnitelná, to znamená zda důvody, které jsou uvedeny pro jejich zavedení jsou dostatečné a relevantní a zda jsou přiměřené spravedlivému účelu, který sledují. Aby mohl soud rozhodnout o tomto druhém bodě, musí zvážit požadavky ochrany práv a svobod druhých....

II. Lejla Šahin proti Turecku (A.No.44774/98)

Stěžovatelka se narodila v roce 1973 a od roku 1999, kdy opustila Istanbul, žila ve Vídni, kde pokračovala ve studiu na lékařské fakultě Vídeňské univerzity. Pochází z tradiční rodiny praktikujících muslimů a považuje za svou náboženskou povinnost nosit islámský závoj.

26. srpna 1997, kdy byla stěžovatelka v pátém roce studia na lékařské fakultě na Univerzitě v Burse, se zapsala na lékařskou fakultu Cerrahpaša na Istanbulské univerzitě. Uvádí, že nosila islámský závoj po čtyři roky kdy studovala medicínu na Univerzitě v Burse a pokračovala takto až do února 1998.

23. února 1998 vydal zástupce kancléře Istanbulské univerzity oběžník, který upravoval přístup studentů do univerzitních prostor. Relevantní část oběžníku stanoví:

Na základě zmocnění Ústavy, zákonů a nařízení a v souladu s precedenty Vrchního správního soudu, Evropské komise pro lidská práva a rozhodnutí přijatých správním představenstvem univerzity, studenti s „pokrytými hlavami“ (tj. kteří nosí islámský závoj) a studenti s plnovousem (včetně studentů ze zámoří) nebudou mít přístup na přednášky, ke kursům a

konzultacím. V důsledku toho nelze jméno a číslo studenta s plnovousem nebo s islámským závojem připojit k seznamu registrovaných studentů. Pokud by studenti, jejichž jména a čísla nejsou v seznamu registrovaných studentů trvali na své přítomnosti při konzultacích a vstupovali do přednáškových aul, musí být upozorněni na své postavení a pokud odmítnou odejít, jejich jména a čísla budou zaznamenána a budou informováni, že nemají oprávnění účastnit se přednášek. Pokud odmítnou opustit přednáškovou aulu, učitel zapíše průběh události s vysvětlením, proč nebylo možno přednášku uskutečnit a věc bude předána univerzitním představeným k urychlenému řízení aby bylo možno uložit disciplinární opatření.

12. března 1998 byl stěžovatelce odepřen přístup na písemnou zkoušku z onkologie, protože měla islámský závoj. 20. března 1998 ji sekretariát přednosta ortopedické traumatologie odmítl zapsat protože měla islámský závoj. 16. dubna 1998 jí byl proto odepřen přístup na přednášku z neurologie a 10. června 1998 ze stejného důvodu na písemnou zkoušku z veřejného zdraví.

V květnu 1998 bylo proti stěžovatelce zahájeno disciplinární řízení podle čl. 6(a) Pravidel disciplinárního řízení se studenty v důsledku její neochoty přizpůsobit se pravidlům odívání. 6. února 1999 zahájil děkan další disciplinární řízení proti několika studentům včetně stěžovatelky, kteří se účastnili nepovoleného shromáždění 15. února 1999, které protestovalo proti pravidlům odívání. 13. dubna 1999 poté kdy vyslechl její zastoupení, ji vyloučil na jeden semestr z university v souladu s čl. 9(j) pravidel disciplinárního řízení se studenty. 16. září 1999 se stěžovatelka zapsala na vídeňskou univerzitu, kde pokračovala ve vzdělávání.

Bylo zasaženo do práva stěžovatelky podle čl. 9(1) Úmluvy o lidských právech a základních svobodách?

Mohlo být porušeno ještě jiné stěžovatelčino právo podle Úmluvy?

Hasan a Chaush v. Bulharsko, 26. října 2000: A No. 30985/96, odst. 78:

„Soud připomíná, že kromě zcela výjimečných případů právo na svobodu náboženského vyznání jak je zaručeno Úmluvou vylučuje jakékoliv uvážení na straně státu, pokud se týče toho určovat, zda náboženská víra nebo prostředky užité k jejímu vyjádření jsou věcně odůvodněné.“

Kokkinakis v. Řecko, 25. května 1993, Serie A No 160-A, str. 17, odst. 31 a 32:

„Čl. 9 se vztahuje pouze k svobodě projevat náboženské vyznání nebo víru“. Tím uznává že v demokratických společnostech, v nichž spolu žije několik různých náboženství v rámci jedné společnosti, může být nutné uvalit určitá omezení na tuto svobodu aby bylo možno sladit zájmy různých skupin a zajistit, že bude respektována víra všech.“

Turecká republika byla založena na principu sekulárního státu. Nejdůležitější ze série revolučních reforem následujících po prohlášení republiky 29. října 1923, byla ústavní novela, která udělila principu sekularismu status ústavní zásady (čl.2 Ústavy):

„Turecká republika je demokratický, sekulární (laický) a sociální stát založený na panství práva, respektu k lidským právům a duchu sociálního míru, národní solidaritě a právu, které jsou nerozlučně spjaty s nacionalismem Atatürka a spočívají na základních principech vyjádřených v této preambuli.“

Základním principem republikánského systému bylo přiznání rovnoprávnosti ženám v přístupu k právům jednotlivce. Tento proces byl zahájen přijetím Občanského zákoníka (17 února 1926), který upravil rovné postavení bez ohledu na pohlaví při požívání dědických práv

a při rozvodu. Dále ženy získaly stejná politická práva jako muži v důsledku ústavní novely (5. prosince 1934).

V dobách otomanské říše vláda i náboženské skupiny vyžadovaly, aby se lidé oblékali podle své náboženské příslušnosti. Reformy zavedené republikou pokud se týče odívání byly inspirovány rozvojem společnosti v devatenáctém století a jejich cílem bylo zejména vytvořit nábožensky svobodnou zónu v níž by byla všem občanům zajištěna rovnost, bez rozdílů podle náboženství nebo náboženské denominace. Byl vydán zákaz oblékat si náboženské oděvy jinde než v místech určených k projevování náboženské úcty nebo v rámci náboženských obřadů bez ohledu na náboženství nebo víru (Zákon upravující odívání, 3. prosince 1934). Podle zákona o vzdělávacích službách (3. března 1924) byly náboženské školy uzavřeny a všechny školy přešly pod kontrolu Ministerstva školství.

Zahalování do islámského závoje je v Turecku fenoménem poslední doby, který má svůj počátek v osmdesátých letech 20. století. Ti, kteří podporují nošení islámského závoje argumentují náboženskou povinností a formou vyjádření vlastní náboženské identity, ti kteří mu odporují jej považují za symbol politického islámu usilujícího o ustavení režimu na náboženských základech, který hrozí způsobit občanské nepokoje a podkopává práva žen zavedená díky republikánskému systému.

10. prosince 1988 vstoupil v účinnost §16 zákona o vyšším vzdělávání (zákon č. 2547), který stanovil:

„Moderní oblečení nebo vzhled je povinný v prostorách institucí poskytujících vyšší vzdělání, přípravných školách, laboratořích, klinikách a multidisciplinárních klinikách. Závoj nebo šátek pokrývající krk a vlasy lze nosit z náboženského přesvědčení.“

Ve svém rozhodnutí ze 7. března 1989 Ústavní soud rozhodl, že výše uvedené ustanovení odporuje čl. 2 (sekularismus) čl. 10 (rovnost před zákonem) a čl. 24 (náboženská svoboda) Ústavy. Dovedl, že je neslučitelný s principem rovnosti pohlaví, který vyplývá z republikánských a revolučních hodnot. Své rozhodnutí Ústavní soud odůvodnil v první řadě tím, že sekularismus požívá ústavního statutu vzhledem k historické zkušenosti země a zvláštností islámu v porovnání s jinými náboženstvími; sekularismus je základní podmínkou demokracie a působí jako záruka náboženské svobody a rovnosti před zákonem. Zabraňuje státu, aby zvýhodňoval některé náboženství nebo víru. V důsledku toho sekulární stát nemůže vzývat náboženské přesvědčení, když vykonává svou normotvornou funkci. Podle názoru Ústavního soudu, který zároveň zdůraznil nedotknutelnost náboženství, nemůže být svoboda náboženství, svědomí a obřadů stavěna naroveň oblékání určitých náboženských oděvů; je zaručena v první a neposlední řadě svobodou rozhodnutí následovat určité náboženství. Mimo soukromou sféru svědomí jednotlivce lze svobodu vyjadřovat náboženské přesvědčení omezit z důvodu veřejného pořádku k ochraně principu sekularismu.

Každý může nosit oblečení jaké si přeje, pokud jsou respektovány sociální a náboženské hodnoty společnosti. Pokud ovšem by byla pro jednotlivce stanovena zvláštní pravidla odívání s odkazem na náboženství, takové náboženství bylo vnímáno a prezentováno jako systém hodnot neslučitelný s hodnotami moderní společnosti. Kromě toho v Turecku, kde je většina obyvatelstva muslimská, by prezentace odívání islámského závoje jako náboženské povinnosti znamenalo diskriminaci mezi praktikujícími muslimy, nepraktikujícími muslimy a nevěřícími na základě jejich oděvu a každý, kdo by odmítal závoj nosit, by byl bezpochyby považován za odpůrce náboženství nebo za bezbožníka.

Ústavní soud dále konstatoval, že studenti musí být schopni pracovat a vzdělávat se v důstojné, tolerantní a vzájemně podpůrné atmosféře bez toho, že by byli v tomto úsilí rozptylováni znaky náboženské příslušnosti. Dovedil, že bez ohledu na to zda islámský závoj je či není požadavkem islámu, právní uznání náboženského symbolu tohoto typu v institucích poskytujících vyšší vzdělání by nebylo slučitelné s principem neutrality státem poskytovaného vzdělání, protože by to vedlo k vyvolávání konfliktů mezi studenty různého náboženského přesvědčení nebo víry.

Stěžovatelka potvrdovala, že většina tureckého obyvatelstva - která je hluboce oddána principu sekularismu – odmítá theokracii, ale ne islámský závoj. Podle jejího názoru není zákaz závoje zaměřen na vytvoření neutrálního a sekulárního prostředí na univerzitách. Islámský závoj nepopírá republikánské hodnoty ani práva druhých a nelze jej považovat za zcela neslučitelný s principy sekularismu a neutrálního vzdělávání. Tyto dva principy nelze konstruovat jako by vyžadovaly zákaz všech náboženských symbolů ve vzdělávacích institucích. Pokud by zde bylo riziko vzniku napětí ve společnosti – což je v pluralitní společnosti nevyhnutelné – úloha představených v takové situaci není vymýtit důvody napětí prostřednictvím skoncování s pluralismem, ale zajistit, aby mezi sebou soupeřící skupiny byly vůči sobě tolerantní. V této souvislosti si stěžovala na diskriminaci muslimských žen, když stát opomněl bez věcného a rozumného odůvodnění jednat různě s osobami které byly objektivně v odlišné situaci. Podle jejího názoru byly muslimští studenti v jiné situaci než ne-muslimští studenti a proto se s nimi mělo zacházet rozdílně. Vláda neprokázala, že ne-muslimští studenti byli podrobena disciplinárnímu řízení, když židovským studentům se nezakazovalo aby nosili jarmulku a křesťanům kříže.

Vláda k stěžovatelčinu argumentu, že Korán ukládá povinnost nosit islámský závoj, v první řadě uváděla, že náboženská povinnost a svoboda jsou dva různé koncepty, které není jednoduché uvést v soulad. První z nich vyžaduje už ze své podstaty podřízení božským, neměnným zákonům, zatímco koncept svobody předpokládá, že jednotlivec požívá nejvyšší možný rozsah příležitostí a voleb. Pokud se týče závoje, forma kterou u muslimských žen má, se liší podle země a režimu. Bandannu, která ponechává viditelnou část hlavy, nosí moderní ženy na pohřby nebo ženy v zemědělských oblastech. Burka, kterou oblékají afghánské ženy, byla povinností uloženou Talibanem v době kdy byl u moci, v souladu s jeho výkladem islámu. Čádor neboli abaju oblékají také v arabských zemích a v Íránu. Je obtížné sloučit všechny tyto podoby odívání které vyplývají z jednoho náboženského pravidla s principem neutrality státního vzdělání.

Vláda rovněž namítla, že zákaz nosit islámský závoj neplatí pro soukromé nebo veřejné prostory. Žáci je mohou svobodně nosit mimo školy. Ale v oblasti státního vzdělávání, které je považováno za veřejnou službu, je třeba aplikovat princip sekularismu, jehož nedílnou součástí je princip neutrality. Situace v Turecku a odůvodnění tureckých soudů ukazují, že islámský závoj se stal symbolem který je pravidelně využíván náboženskými fundamentalistickými hnutími k politickým účelům a představuje ohrožení práv žen.

<p>Zákon poskytoval dostatečné zmocnění pro vydání univerzitního oběžníku. Za předpokladu, že se jednalo o zásah do práva podle čl. 9 odst. 1 Úmluvy: Byl účel takového zásahu věcně odůvodněný? Jednalo se o zásah nezbytný v demokratické společnosti?</p>
--